

Przemiany modelu kształcenia logopedów w Polsce i trudności im towarzyszące. W stronę logopedii na Uniwersytecie Wrocławskim

Changes in the model of educating speech and language therapists in Poland and the difficulties accompanying them. On the example of speech therapy at the University of Wrocław

Anna MAJEWSKA-TWOREK

Uniwersytet Wrocławski/ University of Wrocław

E-mail: anna.majewska-tworek@uwr.edu.pl,

Abstract: The article concerns changes in the model of educating speech therapists in Poland. This is related to the intensive development of scientific research, which provides extensive knowledge about the acquisition of the language system in the norm and in disorders. Problems in the education of speech therapists are related to the slow consolidation of full-time, five-year education compared to part-time, four-semester education. The text also discusses the sources of speech therapy, its origins and affiliation, which is of great importance for educational programs at universities. Speech therapy is interdisciplinary. It consists of linguistic, psychological, medical and pedagogical knowledge. Due to the intensive development of research in its field, it has its own separate research subject and terminology. This is important in designing new fields of study

Keywords: speech and language therapy, scientific discipline, education program, interdisciplinarity of speech and language therapy, transdisciplinary field of study

Wstęp

Cechą współczesnej logopedii jest ścisły, wzajemnie przenikający się związek teorii z praktyką. Celem niniejszego artykułu jest próba ukazania, jaki wpływ badania naukowe miały (i wciąż mają) na ewoluowanie modelu kształcenia logopedów, w tym także – na spójność programów, według których są kształceni przyszli specjaliści. Choć artykuł nie pretenduje do opisu całościowego zagadnienia, to nakreślenie szerszego tła – wybranych zagadnień z historii nauki i nauczania logopedii – jest w tym miejscu konieczne, by ukazać, w jakim miejscu znajduje się współczesna koncepcja kształcenia logopedów.

1. Logopedia jako warsztat, nauka i przedmiot nauczania

Logopedia jako przedmiot badań, kierunek kształcenia oraz obszar działalności zawodowej od wielu lat jawi się bardzo atrakcyjnie. Jest interesująca zarówno w wymiarze teoretycznym (jako pole badawcze), jak i wymiarze czysto warsztatowym, w bezpośrednim kontakcie z osobami wymagającymi opieki logopedycznej. Od początku jest mocno związana z pedagogiką i lingwistyką, ale także z naukami medycznymi. Pierwszymi logopedami byli wszakże lekarze foniatrycy, fonetycy, pedagodzy, których intelektualna aktywność oraz umiejętności praktyczne niemal od początku skłaniały do poszukiwań naukowych:

Praktyka logopedyczna pobudzała refleksję nad przyczynami dysfunkcji i zaburzeń mowy oraz nad sposobami niesienia pomocy osobom tego potrzebującym. Refleksja ta stanowiła podstawę kształtowania się teorii logopedycznej, która była też wspierana przez nauki medyczne, nowe teorie psychopedagogiczne i nowe badania nad językiem. Ten prekursorski okres kształtowania się logopedii w drugiej połowie XIX wieku i I połowie wieku XX wyznaczają takie osoby, jak pedagodzy i lekarze: ks. Dr Jakub Falkowski, Jan Siestrzyński, dr Władysław Ołtuszewski, prof. Maria Grzegorzewska, oraz językoznawcy: Jan Baudouin de Courtenay i Tytus Benni (J. Porayski–Pomsta/ D. Emiluta –Rozya 2018: 81).

Długo w powszechnym odbiorze logopedia była postrzegana przede wszystkim jako działalność wyłącznie praktyczna. Być może z tego powodu w wymiarze edukacyjnym intensywnie rozwijała się w Polsce głównie w zakresie oferty studiów podyplomowych – przede wszystkim w latach 90. XX wieku (por. m.in.: A. Płusajska–Otto 2013). Studia podyplomowe jako wyłączny sposób kształcenia nie sprzyjały, jak się dziś wydaje, rozwojowi logopedii jako nauki. Raczej wpływały na mobilność najwybitniejszych specjalistów w Polsce, którzy zwyczajowo prowadzili swoje wykłady w wielu ośrodkach uniwersyteckich.

Natomiast stacjonarne kształcenie studentów inspiruje rozwój logopedii jako dyscypliny, ponieważ w naturalny sposób staje się powiązane z nauką działalnością uczelni. Umożliwia też angażowanie studentów w projekty naukowe i aktywność popularnonaukową. Związek ten jest zauważany i podkreślany przez naukowców¹. Coraz większa wyrazistość logopedii jako nauki wynika z intensywnej pracy logopedów łączących rolę naukowców i wykładowców akademickich. Na ten sukces złożył się ich indywidualny rozwój naukowy, projektowanie i realizacja wydawniczych serii naukowych², wymiana myśli na licznych logopedycznych, krajowych i międzynarodowych, konferencjach, a także praca w ramach Zespołu Rozwoju i Zaburzeń Mowy w Radzie Języka Polskiego przy Prezydium PAN³. Akademyki zgłębiają teoretyczne zagadnienia dotyczące przedmiotu badań logopedii, jej metodologii oraz terminologii, zwracając przy tym uwagę na miejsca trudne czy wręcz wątpliwe (por. m.in. M. Michalik 2015; D. Pluta–Wojciechowska 2015; M. Osowicka–Kondratowicz 2017).

Wszystko to zaowocowało opracowaniem w kilku ośrodkach uniwersyteckich pełnej ścieżki kształcenia logopedów – studiów stacjonarnych w systemie bolońskim (np. Uniwersytet Warszawski) czy jednolitych, pięcioletnich studiów magisterskich (np. Uniwersytet Gdański czy Uniwersytet Wrocławski)⁴. Zazwyczaj kształcenie studentów przebiega w ramach dyscypliny językoznawczej jako dominującej (np. UMCS, UG, UW, UWM, UŁ, UJ, UWr). Czasami przy tym odbywa się w porozumieniu z uniwersytetami medycznymi (UG, UW, UJ – Collegium Medicum).

¹ Por.: S. Grabias 2010/2011: 11 (pełny cytat w pkt. 4 – w pierwszym akapicie).

² Por. m.in. serię wydawniczą „Logopedia XXI wieku” gdańskiej Grupy Wydawniczej Harmonia.

³ Por.: <https://rjp.pan.pl/zespoy-rady/zespol-rozwoju-i-zaburzen-mowy>. [Pobrano 4.06.2024].

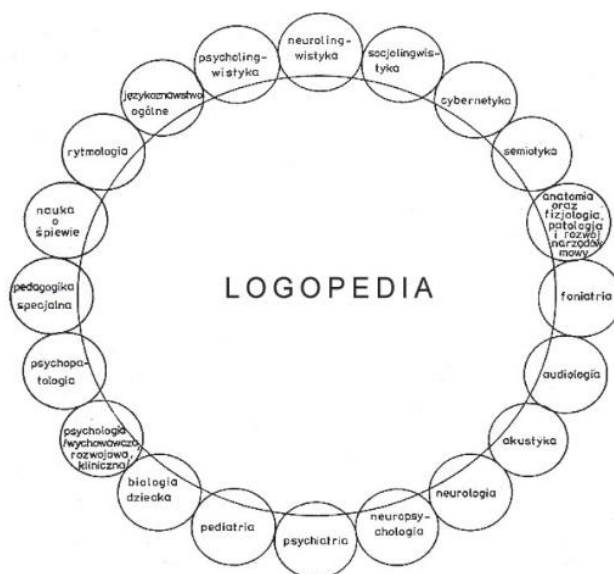
⁴ Na wyższych uczelniach w Polsce jest też oferta studiów logopedycznych wyłącznie na poziomie studiów licencjackich czy też wyłącznie na poziomie studiów magisterskich. Projekt ustawy o zawodzie logopedy zawiera postulat ujednoczenia ścieżki kształcenia; ma obowiązywać w przyszłości model kształcenia logopedów w trybie stacjonarnym na jednolitych, pięcioletnich studiach magisterskich o profilu nie praktycznym, lecz ogólnoakademickim.

Pięcioletni, stacjonarny typ kształcenia na kilku uczelniach polskich jest niewątpliwym sukcesem logopedii w drodze do bycia niezależnym kierunkiem studiów oraz samodzielną dyscypliną naukową w Polsce. Praca środowiska akademickiego na rzecz ujednoczenia sposobu kształcenia przyszłych logopedów oraz opracowania międzyresortowej ustawy o zawodzie logopedy nie pozostaje bez znaczenia. Wspólna dyskusja doprowadziła do zdefiniowania ścieżek kształcenia, ścisłego opisania zadań i uprawnień logopedy w Polsce⁵.

2. Logopedia wśród innych (sub)dyscyplin naukowych – kierunki ewolucji

Mowa jako czynność psycholingwistyczna o biologicznym podłożu jest bardzo obszernym polem badawczym, od dawna fascynującym naukowców z różnych dyscyplin naukowych – głównie językoznawstwa, pedagogiki, psychologii, nierzadko także medycyny czy nauk o zdrowiu (zwłaszcza w interdyscyplinarnych zespołach naukowo-badawczych).

Na początku lat sześćdziesiątych XX wieku Leon Kaczmarek uznał logopedię za dział językoznawstwa stosowanego, dodając, że jej dyscyplinami pomocniczymi są: pedagogika, foniatria, psychiatria i neurochirurgia, wybrane działy psychologii, fizyka (akustyczna) i wokalistyka (L. Kaczmarek 1962; za: A. Płusajska–Otto 2013: 143). Ten sam badacz w pracy dwadzieścia lat młodszej (1982) wymienił szczegółowo subdyscypliny, z których w jego opinii teorię i podstawy warsztatowe czerpie logopedia. Przedstawił je w układzie graficznym – por. Rys. 1. (L. Kaczmarek 1982; por. A. Płusajska–Otto 2013: 143).

Rys. 1. Logopedia a inne dyscypliny naukowe (L. Kaczmarek 1982; za: A. Płusajska–Otto 2013: 143).

⁵ O pracy nad ustawą o zawodzie logopedy – por. m.in.: <https://logopeda.org.pl/new.php?id=1451>. [Pobrano: 4.06.2024]. Praca została podjęta po ogólnopolskim proteście środowiska domagającego się od ministra zdrowia wykreślenia zawodu logopedy z projektu ustawy o tzw. innych zawodach medycznych.

Wyróżnione na Rys. 1 obszary wiążą się z dyscyplinami naukowymi konsekwentnie wymienianymi w literaturze jako te, które decydują o istocie logopedii (w nauce i dydaktyce). Z kolei Grażyna Jastrzębowska podkreśliła przede wszystkim, że na logopedię, która zajmuje się całością zagadnień związanych z komunikacją, składa się wiedza z zakresu pedagogiki, psychologii, medycyny i językoznawstwa (G. Jastrzębowska 1999: 245). Autorka dodała też: „Logopedia integruje wyniki badań wymienionych dyscyplin i dlatego jej miejsce jako samodzielnej dziedziny wiedzy oraz rola, jaką pełni w wyjaśnianiu zagadnień związanych z problematyką komunikacji językowej, są obecnie niekwestionowane” (1999: 246).

Znajdowało to wszystko wyraz w pierwszych programach kształcenia logopedów, także tych powstających w latach dziewięćdziesiątych XX wieku (por. Rys. 2).

L.p.	Nazwa przedmiotu	Liczba godzin zajęć teoretycznych	Liczba godzin zajęć praktycznych
1.	Medyczne podstawy logopedii	36	
2.	Psychologiczne podstawy logopedii	36	
3.	Pedagogiczne podstawy logopedii	36	
4.	Lingwistyczne podstawy logopedii	36	
5.	Diagnoza i terapia zaburzeń mowy	56	
6.	Zaburzenia głosu i oddychania	18	
7.	Zaburzenia słuchu	18	
8.	Afazja, dysartria, dyslalia	56	
9.	Opóźniony rozwój mowy; jękanie	36	
10.	Praktyka logopedyczna		50
	Razem	328	50

Rys. 2. Rewers świadectwa czterosemestralnych studiów podyplomowych w zakresie logopedii ogólnej na Uniwersytecie Wrocławskim w roku ak. 1995/96.

Na Rys. 2. widać wyraźny wpływ czterech dyscyplin na logopedię jako obszar studiów. Przedmioty wymienione w pkt. 1–5. stanowiły pierwszy rok czterosemestralnych studiów i w większości wprost przywoływały dyscypliny w swych nazwach: *medyczne, psychologiczne, pedagogiczne, lingwistyczne podstawy logopedii* (pkt. 1–4). Pierwszy rok studiów był więc swoistym wyrównywaniem wiedzy i ukierunkowaniem jej na zastosowanie w analizie problemów logopedycznych prezentowanych na II roku studiów. Słuchacze podyplomowych studiów logopedycznych zazwyczaj bowiem są absolwentami różnych kierunków studiów magisterskich. Zwykle są polonistami lub pedagogami, zdecydowanie rzadziej – psychologami. Słuchaczami logopedii są też absolwenci studiów medycznych, aktorskich, dziennikarskich, a także wokalistyki czy filologii obcych.

Przedmiot *Diagnoza i terapia zaburzeń mowy* (pkt. 5.) zwieńczał pierwszy rok studiów i integrował wiedzę zdobytą na *medycznych, psychologicznych, pedagogicznych i lingwistycznych podstawach logopedii*. Ważne więc było, by wykładowcami przedmiotów 1–4 byli specjaliści z danych dyscyplin, rozumiejący potrzeby warsztatowe przyszłych logopedów, o co na początku lat 90. XX wieku było dość trudno. Natomiast wszystkie przedmioty wymienione w pkt. 6–9 (Rys. 2.) wykładano w trzecim i czwartym semestrze studiów zgodnie z następującym schematem: etiologia, diagnoza, terapia. Na Uniwersytecie Wrocławskim wykładowcami byli uznani specjaliści w danej dziedzinie: z profesją lekarza (pkt. 6, 7.), neuropsychologa (afazja – pkt. 8) i logopedy (dyslalia, dyszartria, opóźniony rozwój mowy – pkt. 8, 9).

Wraz z otwieraniem studiów logopedycznych w kolejnych ośrodkach akademickich (A. Płusajska–Otto 2013: 146–147) kształtowała się myśl o przedmiocie naukowych badań w zakresie logopedii. Pierwsze opracowania eksponowały interdyscyplinarność logopedii, wskazując, że przedmiot jej badań leży na skrzyżowaniu czterech obszarów badawczych: językoznawstwa, medycyny, pedagogiki i psychologii (J. Janas–Kaszczyk/ Z. Tarkowski 1991). Jednocześnie od początku podkreślano odrębność i niepowtarzalność przedmiotu badań logopedii względem czterech wymienionych dyscyplin.

J. Janas-Kaszczyk/ Z. Tarkowski (1991) przedmiot badań logopedii nazywali „zjawiskiem logopedycznym”. Tabelarycznie ujęli jego powiązanie z czterema dyscyplinami naukowymi (por. Tab. 1).

Elementy zjawiska logopedycznego	Dyscypliny, których fragmenty dziedzin uległy skrzyżowaniu
etiologia	medycyna, psychologia
patomechanizm	medycyna, psychologia
symptomatyka	językoznawstwo, psychologia, medycyna
terapia (rehabilitacja)	psychologia, pedagogika (specjalna), medycyna, językoznawstwo

Tab. 1 Zjawisko logopedyczne jako przedmiot badań logopedii (J. Janas-Kaszczyk/ Z. Tarkowski 1991: 35).

Jak widać w Tab. 1 wyróżnili w tzw. zjawisku logopedycznym (przedmiocie badań logopedii) części składowe, eksponując ich powiązanie z czterema dyscyplinami: językoznawstwem, medycyną, psychologią i pedagogiką. Opis ten ma duże znaczenie, gdy współcześnie próbuje się czasami afiliować logopedię (neurologopedię) wyłącznie w obszarze nauk o zdrowiu czy pedagogiki. Takie afiliowanie jest niewystarczające. Nie odaje w pełni skomplikowanej istoty przedmiotu badań logopedycznych.

J. Janas-Kaszczyk/ Z. Tarkowski (1991) w powiązaniu z przedstawioną teorią zaproponowali schemat programu kształcenia logopedów (Tab. 2). W jego skład koniecznie musiały wchodzić bloki związane z medycyną, językoznawstwem, pedagogiką i psychologią. Widać więc w tych teoretycznych poszukiwaniach ścisłą paralelę: obszar studiów (Rys. 2) a zakres naukowy logopedii (por. Tab. 1).

Blok	Przedmioty
medyczny	anatomia i fizjologia narządów mowy, patoanatomia i patofizjologia zaburzeń mowy, foniatrya, ortodoncja, neurologia zaburzeń mowy, psychiatryczne podstawy zaburzeń mowy
psychologiczny	psycholingwistyka ogólna i rozwojowa, neuropsychologia, psychoterapia, psychologia rozwojowa
pedagogiczny	pedagogika specjalna, zaburzenia mowy u niepełnosprawnych
językoznawczy	fonetyka, fonologia, morfologia, syntaktyka, semantyka, glottodydaktyka, językoznawcza analiza zaburzeń mowy
integrujący	diagnoza logopedyczna zaburzeń mowy, terapia logopedyczna zaburzeń mowy

Tab. 2. Schematyczna koncepcja programu studiów logopedów (J. Janas-Kaszczyk/ Z. Tarkowski 1991: 81).

Praca Jacka Janasa-Kaszczyka i Zbigniewa Tarkowskiego (1991) jest jedną z najwcześniejszych poruszających problem logopedii jako nauki oraz jej metodologii. Zastosowany w niej termin „zjawisko logopedyczne”, oznaczający główny problem badań logopedycznych, nie przyjął się w literaturze, jednak wskazany zakres badań nigdy nie budził wątpliwości.

Kolejni badacze podkreślali bardzo mocno także i to, że „logopedia nie jest prostym zlepkiem wiedzy medycznej, psychologicznej, pedagogicznej i lingwistycznej, lecz zhierarchizowaną strukturą, do której starsze od logopedii dyscypliny wnoszą wyniki swoich badań w różnym stopniu. Jedne uzyskują ważniejsze znaczenie na etapie opisu i wyjaśniania zjawisk, inne znowu stają się istotne w planowaniu terapii logopedycznej i w samym postępowaniu praktycznym” (S. Grabias 1997: 15). Należy przyznać, że wskazany w cytacie fakt musi znaleźć swój wyraz w kształceniu przyszłych logopedów. Logopedzi od początku edukacji potrzebują pogłębionej wiedzy funkcjonalnej – np. o morfologii języka czy anatomii aparatu artykulacyjnego z egzemplifikacją jej zastosowania, a nie wyłącznie wiedzy teoretycznej wyrosłej na gruncie lingwistyki, medycyny, psychologii czy pedagogiki.

Na przestrzeni lat naukowe projekty rozwijały i różnicowały wiedzę logopedyczną, doprowadzając do jej szczegółowej specjalizacji⁶. Prowokowały także pogłębioną refleksję o przedmiocie i metodologii badań. W wieloautorskiej monografii „Metodologia badań logopedycznych z perspektywy teorii i praktyki” (S. Milewski/ K. Kaczorowska-Bray 2015) została podjęta próba określenia stanu logopedii jako nauki wobec lingwistyki, a także logopedii jako interdyscyplinarnego, a nawet transdyscyplinarnego przedmiotu

⁶ Por. m.in. serię wydawniczą „Logopedia XXI wieku” gdańskiej Grupy Wydawniczej Harmonia.

badań (M. Michalik 2015: 32–45). Opis istoty logopedii i jej obszaru naukowych poszukiwań ewoluował, wyraźnie zmierzając w prymarnej definicji do oderwania się od czterech głównych dyscyplin naukowych: językoznawstwa, medycyny, psychologii, pedagogiki. Stanisław Grabias doprecyzował:

„logopedia jest nauką o biologicznych uwarunkowaniach języka i zachowań językowych. Opisuje i ocenia kompetencję językową i komunikacyjną, ocenia sprawność w realizowaniu tych kompetencji. Śledzi udział języka w kształtowaniu umysłu jednostek i w budowaniu interakcji. Jest nauką stosowaną; buduje strategie postępowania zmieniające niepożądane stany języka i możliwości zachowań językowych. Ma dwa pola aktywności badawczej: profilaktykę logopedyczną i zaburzenia mowy” (2010/2011: 9).

Badacz wyeksponował więc, że w centrum zainteresowania logopedii są: język, zachowania językowe, kompetencja językowa, kompetencja komunikacyjna. Tym samym zakotwiczył logopedię w wiedzy o języku oraz podkreślił, że logopedia jest nauką stosowaną. Jest ona także nierozzerwalnie związana z biologią i psychologią człowieka: właściwy lub zaburzony przebieg mowy, zachowania językowe, przebieg interakcji werbalnych mają ściśle uwarunkowanie biologiczne i psychologiczne. Poza tym w budowaniu strategii postępowania logopedycznego nieodzowna jest wiedza pedagogiczna, by wiedzieć, jaki typ postępowania – zwłaszcza z dzieckiem – zastosować. W definicję więc (choć nie wprost) została wpisana również wiedza pedagogiczna.

W najnowszej propozycji definicyjnej logopedia jest ujęta w następujący sposób:

„to nauka i oparta na niej działalność zawodowa zajmująca się wszystkimi aspektami mowy – zarówno w normie, jak i poza normą – w jej funkcji poznawczej i komunikacyjnej w ujęciu lingwistycznym, biologicznym, psychologicznym, społecznym, medycznym na wszystkich etapach życia człowieka”⁷.

Logopedię kieruje się więc jeszcze bardziej niż w definicji Grabiasa w stronę kondensacji obszaru badań, jednak zachowując przy tym w centrum jej zainteresowania zagadnienia związane ze zdolnościami komunikacyjnymi (werbalnymi lub niewerbalnymi) człowieka. Jest to warte podkreślenia w czasie dynamicznego rozwoju badań interdyscyplinarnych, a także intensywnego rozwoju warsztatu logopedów praktyków. W definicji zwraca uwagę również podmiot zainteresowania logopedii: człowieka na każdym etapie życia. Znajduje to swe odzwierciedlenie w opracowaniach naukowych, zgłębiających problemy od wczesnej interwencji logopedycznej po zagadnienia związane z gerontologopedią (por. m.in. K. Kaczorowska-Bray/ S. Milewski (2016); M. Kielar-Turska/ S. Milewski (2019); W. Tłokiński/ S. Milewski/ K. Kaczorowska-Bray (2018)). Widać to również w dokumentach zawierających standardy kształcenia na kierunku *logopedia*⁸.

⁷ Patrz: https://logopeda.org.pl/resources/pliki/1123_20231218_sprawozdanie_grupy_ds_logopedii_jako_nauki_i_ksztalcenia_logopedow.pdf [Pobrano 22.05.2024].

⁸ Por. efekty uczenia w zał. 3: Standard kształcenia (...) nauczyciela logopedy, w: Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (s. 110-113). Cały dokument jest dostępny pod linkiem: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190001450/O/D20191450.pdf>. [Pobrano 4.06.2024].

Student logopedii poznaje możliwe trudności w zakresie kompetencji komunikacyjnej u jednostki w różnym wieku: od okresu niemowlęcego po późną starość. Współczesny logopeda powinien umieć rozpoznawać możliwości (a także ograniczenia) werbalne człowieka bez względu na wiek, a następnie – stymulować je, doskonalić lub – w razie potrzeby – rehabilitować.

3. Pytania o źródła i granice logopedii

Intensywny rozwój badań sprawił, że opieką logopedyczną są obejmowane osoby na każdym etapie życia – zarówno w zakresie profilaktyki, jak i samej terapii. Dzięki badaniom i upowszechnianiu ich wyników⁹ rozwija się warsztat logopedów praktyków oraz rośnie świadomość samych zainteresowanych pomocą logopedy, co zasługuje na szczególne podkreślenie. Podana w pkt.2. definicja zaczyna się od stwierdzenia „logopedia to nauka”. Jak wiadomo, nauka wymaga jasno określonego przedmiotu badań, usystematyzowanej terminologii, dobrze opracowanych i zweryfikowanych metod badawczych (S. Grabias 2010/2011: 12; F. Grucza 1983).

Stanisław Grabias na początku drugiej dekady XXI wieku przyznawał, że „logopedia ciągle jeszcze wymaga dyskusji nad przedmiotem badań, samodzielnością metodologiczną i należnym jej miejscem w obrębie innych nauk” (2010/2011: 10). Zwrócił też uwagę na różne afiliowanie logopedii przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych: utożsamianie logopedy ze specjalistą z zakresu pedagogiki, utożsamianie logopedy (a szczególnie neurologopedy) ze specjalistą z zakresu nauk medycznych czy też ekspozowanie faktu, że logopeda zajmuje się zaburzeniami mowy i języka, co afiliuje ją silnie w zakresie językoznawstwa (S. Grabias 2010/2011: 13–14). Konsekwencje tego są wyraźne: mają silny wpływ na edukację przyszłych logopedów, a następnie – na postrzeganie swojego zawodu przez kolejne pokolenia specjalistów.

Mimo zaawansowanej dyskusji na temat logopedii jako samodzielnej dyscypliny naukowej dyskusje o afiliacji wciąż są bardzo żywe w gronie specjalistów wykonujących zawód logopedy. Jak przypuszcza Grabias, koncepcja łączenia logopedii z pedagogiką (zwłaszcza z pedagogiką specjalną) opierała się na zasadzie tożsamości celów terapeutycznych: przywracania człowiekowi szans na pełnię życia (2010/ 2011: 15). Współcześnie bardzo atrakcyjne dla specjalistów wydaje się afiliowanie logopedii blisko nauk o zdrowiu. Wynika to prawdopodobnie z rozwijającej się współpracy logopedów z fizjoterapeutami, dietetykami, położnymi, rzadziej – neurologami dziecięcymi, co owocuje odkrywaniem nowych, wspólnych pól zainteresowań: terapeutycznych i badawczych. Rodzą się przy tym pytania o granice logopedii, które w takim dynamicznym kontakcie z innymi dyscyplinami wydają się czasami rozmywać (por. m.in. B. Ostapiuk/ D. Pluta-Wojciechowska/ S. Grabias/ T. Woźniak 2018: 369–398).

Warto podkreślić, że Leon Kaczmarek (1982) – powszechnie uznany za ojca polskiej logopedii – określił logopedię jako naukę o mowie i wszystkich jej aspektach (por. S. Grabias 2010/2011:16). Mowę przy tym rozumiał nie tylko realizacyjnie, ograniczając ją do

⁹ Por. m.in.: S. Grabias/ M. Kurkowski (red.) (2012), S. Grabias/ J. Panasiuk/ T. Woźniak (red.) (2015), A. Domagała/ U. Mirecka (red.) (2018).

pracy aparatu artykulacyjnego, ale także jako zdolność do odbierania i planowania wypowiedzi słownej. Po latach – Franciszek Grucza (por. S. Grabias 2010/2011: 15) określił wprost logopedię za część językoznawstwa stosowanego, które zgłębia narastanie kompetencji językowej i komunikacyjnej. Nie można zaprzeczyć, że głównym celem logopedów jest rozwijanie lub rehabilitacja kompetencji komunikacyjnej. To nauka o języku powinna być zatem w centrum ich zainteresowania i studiowania. Jednocześnie nie mniej ważne są przy tym metody pedagogiczne, by oddziaływania logopedy okazywały się skuteczne lub by w ogóle były możliwe do przeprowadzenia (zwłaszcza w przypadku dzieci). Natomiast wiedza o psychologicznych i biologicznych mechanizmach mowy – wraz z dociekaniem metod rehabilitacji i profilaktyki – wprowadza logopedię w przestrzeń, która jest niepowtarzalna i wyłączna dla niej samej względem innych dyscyplin.

4. Kształcenie logopedów. Od studiów podyplomowych do studiów magisterskich

O silnym powiązaniu rozwoju dyscypliny naukowej *logopedia* z modelem kształcenia świadczy m.in. sąd twórcy metodologicznych podstaw współczesnej polskiej logopedii: „(...) proces dochodzenia logopedii do samodzielności zakończył się wraz z utworzeniem w Uniwersytecie Marii Curie–Skłodowskiej w Lublinie i w Uniwersytecie Gdańskim pełnowymiarowych – licencjackich i magisterskich studiów logopedycznych” (S. Grabias 2010/2011: 11). W Polsce wciąż bowiem trwa proces odchodzenia od kształcenia logopedów na studiach podyplomowych. Trwa stopniowe otwieranie w ośrodkach akademickich studiów stacjonarnych na kierunku *logopedia*, zwłaszcza pięcioletnich (jednolitych). Jest to proces długotrwały i w praktyce – trudny do przeprowadzenia choćby z powodu utrwalonej tradycji kształcenia podyplomowego w Polsce, o czym wspomniano powyżej.

Współcześnie ośrodki akademickie odważnie decydują się na profil ogólnoakademicki studiów, co wymaga prowadzenia badań naukowych od kadry budującej kierunek *logopedia*. Każdy ośrodek akademicki rozwija nieco inny profil tej dyscypliny. Jest to związane z zainteresowaniami naukowo-badawczymi ośrodka akademickiego. Na Uniwersytecie Wrocławskim dominują i będą jeszcze przez pewien czas dominować badania nad bilingwizmem. Zdecydowano więc o odwołaniu się w programie studiów na kierunku *logopedia* do pięćdziesięcioletniej tradycji Szkoły Języka Polskiego i Kultury dla Cudzoziemców. W SJPiK UW wcześniej zauważono potrzebę zgłębiania zagadnień związanych z eksponowaniem dziecka na kilka systemów językowych (A. Majewska/K. Northeast 2017). Znacząca część kadry prowadzi w tym zakresie badania naukowe (por. m.in. A. Żurek 2018, 2023; A. Majewska-Tworek 2021, 2023), mając jednocześnie wykształcenie logopedyczne i glottodydaktyczne. To zdecydowało o kształceniu programu studiów na kierunku *logopedia* (stacjonarnym, pięcioletnim, jednolitym). Będą to studia spełniające wszystkie aktualnie obowiązujące standardy w zakresie kształcenia logopedów na studiach pełnowymiarowych, jednak z wyeksponowanym wątkiem rozwoju dziecka bilingwalnego – w normie i zaburzeniach.

5. Cele kształcenia na kierunku *logopedia*

Kształcenie na stacjonarnym kierunku *logopedia* nie tylko więc starannie przygotowuje kadrę logopedów do pracy w placówkach edukacyjnych i ochrony zdrowia różnego typu, ale także jeszcze bardziej zainspiruje do rozwoju logopedii jako dyscypliny naukowej.

Innymi słowy – przyspieszy jej rozwój. Absolwenci kierunku będą gotowi do podejmowania studiów III stopnia i realizacji swoich projektów badawczych. Jest to właściwa droga do rozwoju dyscypliny. Ułatwi jasne zakreslenie jej granic, ustalenie metod i narzędzi badawczych, staranną systematyzacją terminologii, międzynarodową wymianą myśli naukowej.

Na Uniwersytecie Wrocławskim po trzydziestu latach w 2024 roku nastąpiła zmiana w modelu kształcenia logopedów. Zaproponowano kierunek kształcenia stacjonarnego zgodny z Misją i Strategią UWr: „Kierunek kształci kadre kompetentnych logopedów otwartych na współczesne wyzwania, akceptujących różnorodność ludzi, szczególnie w zakresie ich obniżonych możliwości komunikacyjnych o różnej etiologii, a także wielojęzyczności i wielokulturowości. Studenci są przygotowywani do prowadzenia badań naukowych w sposób otwarty, z zachowaniem równowagi pomiędzy badaniami podstawowymi a badaniami o charakterze aplikacyjnym”¹⁰. Ponadto są przygotowywani do działalności o charakterze popularnonaukowym, by rozwijać relację między UWr a podmiotami w regionie zatrudniającymi logopedów. Na kierunku logopedia w ramach seminariów dyplomowych, zajęć fakultatywnych i projektów naukowych można rozwijać badania interdyscyplinarnych zespołów inspirowanych przez interdyscyplinarną (czy nawet już transdyscyplinarną) istotę samej logopedii. Kierunek jest odpowiedzią na rosnące zapotrzebowanie specjalistów w zakresie usług logopedycznych różnego typu w ośrodkach edukacyjnych, medycznych i rehabilitacyjnych – państwowych i prywatnych na Dolnym Śląsku, w Polsce oraz poza jej granicami (w związku z silną migracją ludności we współczesnym świecie)”.

Zgodnie z założeniami programu pięcioletnich, jednolitych studiów na kierunku *logopedia* absolwent ma wiedzę i umiejętności pozwalające na samodzielne stawianie diagnozy logopedycznej, opracowanie programu rehabilitacji mowy oraz realizację tego programu. Jest przygotowany do pracy z dziećmi z opóźnionym rozwojem mowy o różnym podłożu, z dziećmi zagrożonymi opóźnieniami w akwizycji systemu językowego z różnych przyczyn; z młodzieżą zmagającą się z trudnościami i zaburzeniami w zakresie kompetencji komunikacyjnej o różnej etiologii; z dziećmi i młodzieżą bilingwalną; z dorosłymi cierpiącymi z powodu nagłej utraty zdolności językowych na tle urazu CUN lub powolnego ich rozpadu spowodowanego chorobami neurodegeneracyjnymi. Ma uprawnienia pedagogiczne do pracy w placówkach edukacyjnych każdego typu. Jest przygotowany do podjęcia pracy w placówkach medycznych, samodzielnie tworzonych gabinetach oraz innych placówkach prywatnych specjalizujących się w zakresie diagnozy i terapii mowy.

Konsekwencją zmiany modelu kształcenia logopedów (tzw. logopedów ogólnych) jest zmiana roli studiów podyplomowych. W niedalekiej przyszłości będą one stanowić kierunki specjalizowania się po ukończeniu studiów magisterskich i odbyciu stażu zawodowego. Trybem niestacjonarnym na studiach podyplomowych logopedzi będą mogli

¹⁰ Z programu studiów: https://bip.uni.wroc.pl/download/attachment/40862/uchwala-nr-24_2024-senatu-uwr-z-2024-02-21-w-sprawie-programu-studiow-dla-kierunku-logopedia-na-poziomie-studiow-jednolitych-magisterskich.pdf. [Pobrano: 4.06.2024].

z głębiac m.in.: surdologopedię, neurologopedię, wczesną interwencję logopedyczną, balbutologopedię, tyflogopedię¹¹. Studia magisterskie w zakresie logopedii niewątpliwie więc podniosą też rangę samego zawodu. Dotychczasowy intensywny rozwój logopedii sprawił, że nie jest już możliwe rzetelne kształcenie specjalistów na czterosemestralnych studiach niestacjonarnych. Ponadto wymiana myśli akademickiej między pokoleniem utytułowanych naukowców a pokoleniem adeptów nauki (magistrantami i doktorantami) będzie znacząco stymulowała dalszy rozwój logopedii jako nauki.

Bibliografia

- Domagała, A./ U. Mirecka (red.) (2018), *Metody terapii logopedycznej*. Lublin.
- Grabias S. (2010/2011), *Logopedia – nauka o biologicznych uwarunkowaniach języka i zachowań językowych*, (w:) „Logopedia” 39/40, 9–34.
- Grabias, S./ M. Kurkowski (red.) (2012), *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*. Lublin.
- Grabias, S. (1997), *Mowa i jej zaburzenia*, (w:) „Audiofonologia” X, 9–36.
- Grucza, F. (1983), *Zagadnienia metalingwistyki. Lingwistyka i jej przedmiot, lingwistyka stosowana*. Warszawa.
- Janas–Kaszczyk J./ Z. Tarkowski (1991), *O metodologii logopedii. Wprowadzenie do badań nad teorią i metodą logopedii*. Lublin.
- Jastrzębowska, G. (1999), *Podstawowe problemy logopedii*, (w:) T. Gałkowski/ G. Jastrzębowska (red.), *Logopedia. Pytania i odpowiedzi*. Opole, 219–288.
- Kaczorowska-Bray, K./ S. Milewski (red.) (2016), *Wczesna interwencja logopedyczna*. Seria: *Logopedia XXI wieku*. Gdańsk.
- Kaczmarek, L. (1962), *O przedmiocie i zadaniach logopedii*, (w:) „Logopedia. Zagadnienia Kultury Żywego Słowa” 4, 16–19.
- Kaczmarek, L. (1982), *O polskiej logopedii*, (w:) J. Rieger/ M. Szymczak (red.), *Język polski i językoznawstwo polskie w sześćdziesięciolecie niepodległości (1918–1978)*, Wrocław etc., 123–752.
- Kielar–Turska, M./ S. Milewski (red.) (2019), *Język w biegu życia*. Seria: *Logopedia XXI wieku*. Gdańsk.
- Grabias, S./ J. Panasiuk/ T. Woźniak (red.) (2015), *Logopedia. Standardy postępowania logopedycznego*. Lublin.
- Majewska, A./ K. Northeast (2017), *Kilka uwag o nauczaniu języka polskiego jako obcego we wrocławskich szkołach publicznych*, (w:) „Kwartalnik Polonicum” 25, 13–17.
- Majewska–Tworek, A. 2021, *Postępowanie logopedyczne w przypadku bilingwizmu*, (w:) A. Domagała/ U. Mirecka (red.), *Logopedia przedszkolna i wczesnoszkolna. Diagnozowanie i terapia zaburzeń mowy*. Seria: *Logopedia XXI wieku*. Gdańsk, 377–390.
- Majewska–Tworek, A. 2023, *Wymowa polska jako obca w nauczaniu dzieci (nie tylko ukraińskich) wyzwaniem dla glottodydaktyki i logopedy*, (w:) S. Kamińska (red.), *Wielojęzyczność. Wyzwanie współczesnej logopedii*. Siedlce, 13–35.

¹¹ Lista i nazwy specjalizacji logopedów są jeszcze dyskutowane w zespołach logopedów zaangażowanych w pisanie projektu ustawy o zawodzie logopedy.

- Michalik, M. (2015), *Transdyscyplinarność logopedii – między metodologiczną koniecznością a teoretyczną utopią*, (w:) S. Milewski/ K. Kaczorowska–Bray (red.), *Metodologia badań logopedycznych z perspektywy teorii i praktyki*. Seria: Logopedia XXI wieku. Gdańsk, 32–45.
- Milewski, S./ K. Kaczorowska–Bray (red.) (2015), *Metodologia badań logopedycznych z perspektywy teorii i praktyki*. Seria: Logopedia XXI wieku. Gdańsk.
- Oslowicka–Kondratowicz, M. (2017), *Interdyscyplinarność a terminologia w kształceniu logopedycznym oraz w logopedii*, (w:), „Prace Językoznawcze” 19/10, 121–136.
- Ostapiuk B./ D. Pluta-Wojciechowska/ S. Grabias/ T. Woźniak (2018), *Dyskusja po dyskusji na konferencji w Chorzowie, czyli o niektórych problemach logopedii w Polsce*, (w:) „Logopedia” 47(1), 369–398.
- Pluta-Wojciechowska, D. (2015), *O badaniach logopedycznych. Refleksje naukowca i praktyka*, *Transdyscyplinarność logopedii – między metodologiczną koniecznością a teoretyczną utopią*, (w:) S. Milewski/ K. Kaczorowska–Bray (red.), *Metodologia badań logopedycznych z perspektywy teorii i praktyki*. Seria: Logopedia XXI wieku. Gdańsk, 47–55.
- Płusajska–Otto, A. (2013), *Początki kształcenia i opieki logopedycznej w Polsce*, (w:) D. Müller/ A. Sobczak (red.), *Rozwój i jego wspieranie w perspektywie rehabilitacji i resocjalizacji*. Łódź, 139–150.
- Porayski–Pomsta, J./ D. Emiluta–Rozya (2018), *Logopedia warszawska. Historia i czasy współczesne*, (w:) „Studia Pragmalingwistyczne” 10, 55–84.
- Tłokiński, W./ S. Milewski/ K. Kaczorowska-Bray (red.) (2018), *Gerontologopedia*. Seria: Logopedia XXI wieku, Gdańsk.
- Żurek, A. (2018), *Strategie komunikacyjne osób dwujęzycznych. Na przykładzie polszczyzny odziedziczonej w Niemczech*. Kraków.
- Żurek, A. (2023), *Z badań nad polszczyzną Ukraińców mieszkających w Polsce. W kierunku bilingwizmu ukraińsko-polskiego*, (w:) A. Żurek (red.), *Wielojęzyczność jako wyzwanie społeczne, kulturowe i edukacyjne*. Seria: Glotto-Logo. Kraków, 39–62.